

VERES VALÉR

NÉPESEDÉS ÉS BELSŐ VÁNDORLÁS ROMÁNIÁBAN ÉS ERDÉLY MAGYARLAKTA TERÜLETEIN

Románia
népességszáma
1990 óta folyamatosan
csökken, ám
a csökkenés mértéke
2002-ig kisebb,
mint 2002
és 2011 között.

A népesség vándormozgása egy országon belül megszokott jelenség. Amióta ismerjük behatóbban az emberiség történetét, kisebb-nagyobb volumenben bárhol előfordul, hogy egyesek egyénileg vagy csoportosan átköltöznek egyik faluból egy másikba, esetleg egy városba, illetve egyik tartományból a másikba. Legtöbbször a vándorlás oka a jobb megélhetés keresése, különösen a jó, korábbinál jobb munkahely keresése, de lehetnek más okok is, párválasztás, természeti katasztrófa, háború, hátrásváltozás stb. Az elvándorolt személy vagy egy bizonyos periódusra, vagy pedig véglegesen elhagyja megszokott közösségét, lakhelyét. A külföldre történő, ún. nemzetközi vándorlás ugyancsak meghatározó jelentőségű volt Erdély 20–21. századi népesedés-történetének alakulásában.¹

A belső vándorlás, akárcsak a nemzetközi, a társadalom fejlettségi szintjével összefüggő jelenség. A modern társadalmakban a migráció, különösen a városokba való vándorlás nagyon fontos hajtómotorja volt a társadalmi fejlődésnek. A globalizáció időszakában a migráció jelensége új korszakba lépett. Mobilis népesség nélkül nincs dinamikus munkaerőpiac, s ennek következtében a gazdasági fejlődés munkaerő- vagy tőkehiánnyal szembesülhet.

A népesedés alatt a népességnek a születések és a halálozások általi folyamatos megújulását értjük. E tanulmány elsősorban a Románia és ezen belül Erdély népesedését, népesség-

szám-változását és a megyeközi vándorlást vizsgálja. A romániai belső vándorlási folyamatok jelentős szerepet játszottak a népesség összetételének változásában, mind településszerkezeti vonatkozásban, mind a nemzetiségek szempontjából. Az erdélyi magyarság számára komoly kihívást jelentettek azok a változások, amelyek következtében mintegy fél évszázad alatt a jelentős kulturális és népességi központoknak is számító észak-erdélyi nagyvárosokban többségi helyzetből a városokon belül is kisebbségekké váltak. Éppen ezért különös hangsúlyt fektettünk annak feltérképezésére, hogy ezek a folyamatok honnan hová mozdítottak el jelentős népességi csoportokat; a magyarlakta vidékek milyen változásokat szenvedtek el Romániához kerülésük után.

I. Népszámszám és természetes szaporodás Romániában és Erdélyben

■ Románia népességszáma az 1930 utáni évtizedekben viszonylag lineáris ütemben, egyenletesen növekedett az 1930. évi 14,2 millió főről 23 millióig. 1990-re elérte az eddigi maximumot. Ezt követően elkezdett csökkenni, az 1992. évi 22,8 millióról 2011 őszéig 20,1 millió főre esett vissza, amiből akkor a népszámlálási adatok szerint legtöbb 19 millió élt az országban (1. táblázat).

Míg 1930 és 1992 között Románia népessége 59,7 százalékkal növekedett, Erdély népessége csupán 39,8 százalékkal. A magyarság (anyanyelv szerint) mindössze 7,1 százalékkal, nemzetiség szerint pedig 14 százalékkal gyarapodott ebben az időszakban. A 20. század folyamán Erdély-szerre a magyarok számaránya folyamatosan csökkent. A két utolsó népszámlálás már a népesség mindössze 19 százalékát találta magyar nemzetiségűnek (1. táblázat). Több jelentős kihívás ellenére az erdélyi magyarság az 1910-es lélekszámot (1,6 millió) – anyanyelv szerint – először 1956-ban közelítette meg, 1977-ig pedig meg is haladta ezt (1,7 millió).

A „kihívások” között megemlíjtjük az 1916–1920 közötti évek népesség-csökkenését: az első világháborús veszteségeket, kivándorlást, a magyar zsidóság deportálását 1940–1944 között, majd az elmagyarosodott svábok deportálását a második világháború után, az elmagyarosodott román származású erdélyiek egy részének erőszakos „visszarománosítását”. Az erdélyi magyarság összlétszáma Trianon óta másodsorú mutat csökkenő tendenciát 1977 és 1992 között, amikor is közel 89 000 fő, azaz 5,2 százalék volt az apadás. A tendencia azóta is tart: 2002 és 2011 között 14 százalékos csökkenést figyelhetünk meg. Lélekszámban ez meghaladta a 200 ezret. Ennek okait elsősorban a kivándorlásban kell keresnünk. A Román Statisztikai Intézet adatai szerint is 1977 és 1992 között 68 000 magyar nemzetiségű személy hagyta el az országot,² ennek közel fele az 1988–1990-es periódusban távozott el. A csökkenés másik oka a magyarság körében relatíve alacsonyabb születésszámok és a negatív természetes szaporodás. A székely megyék kivételével az erdélyi magyarok által jelentősebb számban lakott megyékben az országos átlagnál alacsonyabb a nyers élveszületési arányszám és a teljes termékenységi arányszám. A harmadik el nem hanyagolható ok az asszimiláció. Ami számottevő tényező volt a Ceaușescu-korszak nemzetiségi politikájának hatására. Demográfiailag a vegyes házasságokból származó gyermekek anyanyelvéből következtethetünk a jelenség méreteire, de esetenként már a termékenységi adatok regisztrációjakor is közvetve asszimilációs veszteség keletkezik (ha a magyar nemzetiségű anyától, de román apától származó gyermekeket románként jegyeznek be, miközben a román nemzetiségű anyák és magyar apák gyermekeinél ez még inkább előfordul).

1. táblázat Románia és Erdély népességszáma és anyanyelvi-nemzetiségi összetétele 1880–2011 között

Év	Népességszám		Százalékban			
	Románia	Erdély	Erdély nemztiségenként			
			Román	Magyar	Német	Egyéb*
1880a		4 013 822	56,9	26,0	12,5	4,6
1910a		5 228 180	53,8	31,6	10,8	3,8
1930a	14 280 729	5 520 086	58,2	26,7	9,8	5,3
1930n		5 520 086	57,8	24,4	9,8	8,0
1956n	15 872 624	6 218 427	65,0	25,1	5,9	4,0
1966a	19 103 163	6 719 555	68,0	24,2	5,6	2,2
1966n		6 719 555	67,9	23,8	5,5	2,8
1977n	215 59 910	7 500 229	69,4	22,6	4,6	3,4
1992n	22 810 035	7 723 313	73,6	20,8	1,4	4,2
2002n	21 680 974	7 225 700	74,7	19,6	0,8	4,9
2011n	20 121 641	6 789 250	74,8	19,0	0,5	5,7

*Az „egyéb” kategória legnagyobb része a roma (cigány), különösen a 20. század második felében.

a- anyanyelv szerint, n- nemzetiség szerint

Forrás: INS: Romániai népszámlálások, 1994, 2013.

A népesedés legfontosabb kulcsa a születésszámok alakulása. Romániában az élve születési és termékenységi ráták jelentősebb csökkenése már az 1950-es évektől folyamatosan megfigyelhető, és 1966-ra viszonylag alacsony szintre jutott (14,3 ezrelék), ekkor a nyers halálázási ráta szintje 8,2 ezrelék volt. Mint ismeretes, az akkori kommunista vezetés erre úgy reagált, hogy 1966-ban betiltotta az abortuszt, amire a születések száma közel kétszeresére emelkedett egy év alatt, 27,4 ezrelékké.³ Így 1966-tól 1989-ig Romániában a kommunizmus második korszakában szigorú abortusztilalom volt érvényben, amely egyben a megelőző fogamzásgátlás megismerését és eszközeit is tiltotta, viszont a gyermekvállalás és gyermeknevelés pozitív ösztönzőit illetően erősen elmaradt a korabeli európai gyakorlatokhoz képest. A Ceaușescu-korszakban ennek a szűklátókörű és erőszakos népesedéspolitikának hatására Romániában a termékenység „mesterségesen” magas maradt. E népesedés-politikailag látszólag előnyös fejlemény azonban számos társadalmi problémát szült, amelyek végül a népesedés csökkenésére is visszahatottak. Viszonylag sok „nem kívánt” gyermek jött a világra, és ezáltal nőtt az elhagyott gyermekek száma, akik természetellenesen felduzzasztották az árvaházakat, a tiltott művi vetélések okozta halálozások nyomán csökkent a szülőképes nők száma.⁴ Az 1966–1971 között született nagy létszámú korosztályok 1990 után nem tudtak mind elhelyezkedni a munkaerőpiacon, amely amúgy is szűkült a rendszerváltás és a rossz, korrupt privatizációs politikai miatt, ezért az abortusztilalommal generált népességnövekedés jelentős része 1988 és 2010 között elhagyta az országot, és a ténylegesen itthon élő népesség száma visszakerült az 1966. évi szintre (19,1 millió).

A gyermekvállalási szándékok többé-kevésbé követték a romániai trendeket. Ennek értelmében 1966 után még jó másfél évtizedig magasabb születésszámok jellemzők az erdélyi magyarokra, ezáltal a természetes szaporodás egyenlege pozitív marad. A romániai magyarok körében is meghosszabbított első demográfiai átmenet jellemző, ám az országos tendenciáktól eltérően, jóval (közel tíz évvel) az országos időpont előtt (1982 körül) az erdélyi magyarok születésszámai lecsökkennek, és közel kerülnek az évi halálozások számához. Azóta az erdélyi/romániai magyarokra a természetes fogyás jellemző. Az 1980 és 1989 közötti, nemzetiségek szerint bontott születésszámokat az 1992. évi népszámlálási adatokból visszabecsléssel nyertük. Még abban az esetben is, ha a becsléseink kissé torzítanak, biztosra vehető, hogy 1982–1991 között a romániai magyarok természetes szaporodási arányszáma nem haladta meg számottevően a 0 értéket, de valószínűbb, hogy negatív volt.⁵

A rendszerváltás után jó tíz évvel hozzáférhetővé váltak a nemzetiségekre bontott népmozgalmi adatok, ezek minden hiányosságával – és utólagos korrekciókkal – az erdélyi magyarokra számított teljes termékenységi arányszám (az egy termékeny korú nőre jutó gyermekek átlagos száma) Erdély szinten alig változott, az 1997-es 1,24-es értékről 2002-re 1,21-re csökkent, majd a 2000-es években megemelkedett, értéke 2011-ben 1,3 fölötti volt. Megfigyelhetjük, hogy ezek az adatok rendkívül alacsonyak, jóval elmaradnak a 2,1-es helyettesítési értéktől (ennyi gyermek kellene jusson átlagosan egy termékeny korú nőre ahhoz, hogy a népességszám ne csökkenjen természetes okokból). Pozitív fejlemény viszont, hogy amíg 2011-ben a magyar nemzetiségűek 1,34 értékű teljes termékenységi arányszáma megegyezik a romániai átlaggal (ami 1,3 körüli), akár kisse meg is haladja azt, sőt a városi népesség körében már a magyarok termékenységi mutatója szignifikánsan magasabb, átlagosan 0,1 értékkel (2. táblázat).

2. táblázat. Teljes termékenységi arányszámok:

Románia és a romániai magyar nemzetiségűek 1997, 2002, 2011*

TFR	Összesen		Városok		Községek	
	Románia	Magyarok	Románia	Magyarok	Románia	Magyarok
1997	1,3	1,24	1,03	0,93	1,73	1,67
2002	1,3	1,21	1,00	0,92	1,60	1,58
2011	1,3	1,34	1,14	1,22	1,39	1,37

Forrás: Tempo online (INS, 2017), Veres: i.m. 2015.

*Megj: **A magyarok adatai a népszámlálási adatokkal korrigálva vannak a 0 évesek száma alapján.

A magyarok termékenysége a Székelyföldön és a Partiumban magasabb az országos átlagnál, esetenként 0,2-vel is, míg a városi és falusi népesség teljes termékenységi mutatói egyre közelebb kerülnek egymáshoz. A szörványrégiókban sincs lényeges eltérés településtípusok szerint, ám ott a mutató értéke rendkívül alacsony, 0,2–0,3 értékkel is elmarad az országos átlagtól vagy az erdélyi magyarság átlagától.⁶

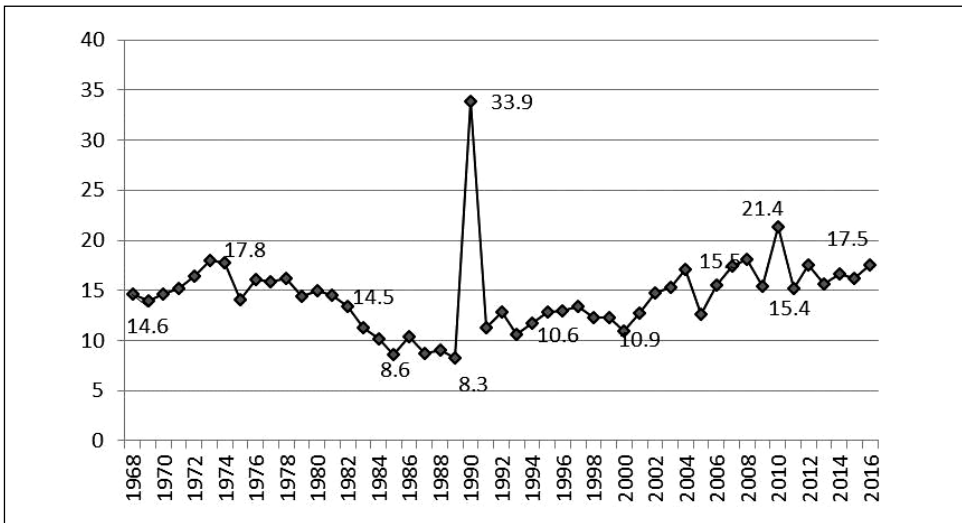
II. A belső, megyeközi vándorlás trendjei Romániában 1945 után

■ A kommunista diktatúra idején, főleg annak a második felében a belső, megyeközi vándorlásnak egyik meghatározó iránya a főváros felé, a másik az erdélyi városok felé irányult. Varga E. Árpád készített egy mérleget, miszerint 1992-ig 573 986 olyan személy élt Erdélyben, aki a Kárpátokon túl született, és 266 954 erdélyi születésű személy vándorolt át Erdélyből Havasalföldre és Moldvába (sokan Bukarestbe). A vándorlási egyenleg eredménye, hogy Erdélybe 307 032 fővel több személy költözött át a Kárpátokon túli Óromániából, ezzel növelve a régió népességét és közvetve a román népesség arányát is. Ezeknek a délről és keletről betelepülőknek a nagy része a dél-erdélyi és bánági városokban telepedik le. Ez az 1992. évi Erdély népességének mintegy 4 százalékát képezte.

A belső vándorlás fő kiváltó tényezője 1989 előtt az államszocialista urbanizáció volt. Romániában 1948–1966 között gyors urbanizálódási folyamat ment végbe, s a tervszerű iparosítás intenzitásának következményeként a falusi lakosság létszáma jelentősen csökkent a faluról városra való vándorlás révén.

Az 1968 utáni időszakban a belső vándorlás átlagrátája országos szinten a következőképpen változott: 1973-ig lassú növekedés jellemzi, 14,6 ezrelékről 18 ezrelékre; 1975-ben 14,1-re csökken, és viszonylag konstans marad, kb. 15 ezrelék körül 1981-ig; 1982-ben csökkenni kezd; 1985-ben kb. 8,5 ezreléknél stabilizálódik, egészen 1989-ig (1. ábra).

1. ábra. Belső vándorlásfluxusok (bruttó) arányszáma Romániában 1968–2016 között

Forrás: Anuar demografic al României, 2006, 2011 és Tempo online 2018.03.03 (www.insse.ro/Tempo)

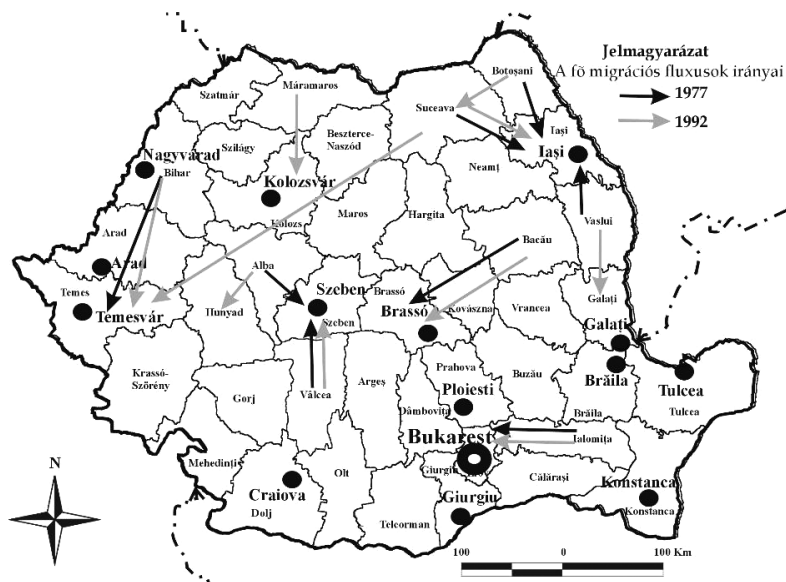
A városi népesség növekedésében fontos szerepet játszott az 1950-es és 1960-as években nagyrészt a városok közigazgatási intézkedésekkel megnövelt számának köszönhető, 141-ről (ennyi volt az 1930–1945 között, és ez érvényes az

1948-as évre is) 183-ra. A városi lakosság utólag lett „újraszámolva” 236 „városra” (ennyi lett a városok száma az 1968-as közigazgatási reform után).⁷

A kommunista rendszer ellenőrizni próbált minden migrációs folyamatot. Egyeseket engedélyezett és segített, másokat pedig megpróbált visszaszorítani, elsősorban úgy, hogy kialakították a „zárt” városok rendszerét, amely arra vonatkozott, hogy megnehezítették a spontán beköltözést a nagyvárosokba és a megyeszékhelyekre, és csak különleges engedéllyel lehetett ott letelepedni és munkát vállalni. Ezzel párhuzamosan az irányított munkaerő betelepítése zajlott, az erdélyi városok esetében arra is figyelve, hogy a román népesség aránya növekedjen, amennyiben korábban ez alacsonyabb volt. Továbbá a friss egyetemi végzettséget szerzett fiatalok mozgását szigorú kontroll alatt tartották a központosított „kihelyezési” rendszer által.⁸

A belső migrációs fluxusok irányainak, az egyes megyék közötti migrációs kapcsolatok kialakulásának feltérképezését először D. Sandu végezte el 1977-ig, a „vonzási mutatók” módszerével, majd ezt az elemzést folytatva láthattuk, milyen változások történtek 1977 és 1992 között, valamint 1992 és 2011 között. Sandu az 1948 és 1977 között lezajlott megyeközi vándorlásról azt állította, hogy szisztematikus jellege volt, és öt kategóriába sorolta a romániai megyéket a belső vándorlás intenzitása szerint. Itt kiemelnénk a fő bevándorlási központokat, amelyekre nagy (minimum 15) vonzási mutató jellemző: Bukarest, Temesvár és Brassó. És ezt követik a kisebb bevándorlási központok, pozitív belső vándorlási (vonzási) mutatóval és jelentősebb méretű távozási fluxusokkal: Konstanca (7), Kolozsvár (5), Hunyad (4), Galac (4), Szeben (2), Dolj (2), Argeş (2), Arad (1), Bákó (1). A többi kategóriák esetében pedig különböző mértékben a kibocsátó jelleg dominált. A vándorlások irányát a 2. ábra szemlélteti.

2. ábra. A fő bevándorlási központok és fluxusok Romániában 1977 és 1992 között

Forrás: Veres 2011⁹; alapadatok: az 1992. évi népszámlálás eredményei (INS i.m.1994) és Sandu i. m.1984.

Elemelve az 1977 és 1990 között lezajló belső migrációs folyamatokat, elmondható, hogy habár nagyjából megmaradnak a fő bevándorlási központok, észlelhető néhány fontos különbség. Az 1992. évi népszámlálás migrációs adatai a kommunizmus második felében történt központilag irányított vándorlási folyamatokat mutatják meg nekünk, kiegészülve az 1990–1991 évi vándorlási „bumeráng”-hatással, amit fentebb tárgyaltuk. Ennek tudható be az is, hogy a iași-i központú moldvai migrációs rendszer 1992-re megszűnt, és az e rendszerbeli megyék az erdélyi rendszerekhez csatlakoztak: Botoșani és Suceava, amint láttuk, Temes felé reorientálódott, Iași pedig a Brassó–Bákó-rendszerekhez csatlakozott Neamțon keresztül.

III. A belső vándorlás sajátosságai 1990 után Romániában

■ Az 1990. évben Romániában soha nem tapasztalt mértékű belső vándormozgás zajlott le, a bruttó migrációs ráta arányszáma felugrott 33,9 ezrelékre, de az utána következő években újra visszaesett 10 és 15 ezrelék közé. 2000 után újra elkezdett kis mértékben növekedni, különösen a falura való vándorlás erősödésével, 2010-ben elérte a 20 ezreléket, és azóta is 15 ezrelék fölötti értékek jellemzik (1. ábra). 1990-ben a szabadabb körülményeknek köszönhetően lehetővé válik a helyzet normalizálódása, a korábban megakadályozott vándormozgások bekövetkezésével, illetve a korábbi ideiglenes vagy nem regisztrált vándorlások legalizálásával. Az 1990. évi migrációs fluxusok még dominánsan (közel 70 százalékban) falu–város irányúak (1. táblázat).

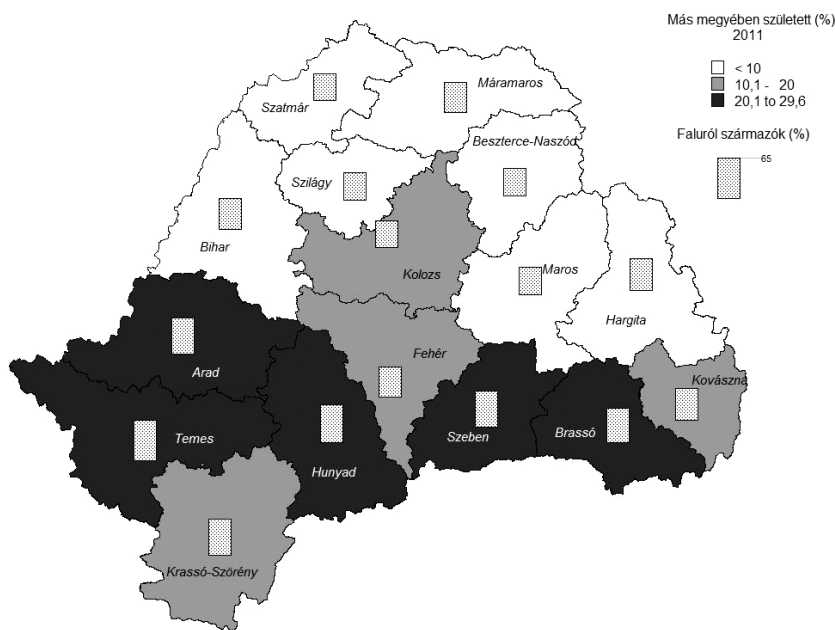
A belső vándorlás 2000 utáni frissebb adatai azt mutatják, hogy a korábbi, alapvetően város–falú irányultságú vándorlás többirányú lett, és jelentős mértékben jelen van a városi népesség rurális térségekbe való településének a tendenciája,¹⁰ sőt ez lett 1997-től a domináns tendencia. Ennek két komponense van, az egyik az államszocialista urbanizáció következtében falusi gazdálkodóból városi munkássá vált népesség egy részének „foglalkoztathatatlaná” válásával elindult egy „visszavándorlás” a falu irányába. A másik komponens pedig a nagyvárosok agglomerációs körzetében kialakuló szuburbán községekbe, kisvárosokba kitelepedő nagyvárosiak migrációja, akik aztán a városba ingáznak dolgozni, tanulni, szórakozni.¹¹

Az 1992 és 2011 közötti időszakban történt változások viszont jelentősen eltérnek a korábbiaktól, ellenben ezeket az eltéréseket nem tükrözik jól a Sanduféle vonzási mutatók, mivel azok a népszámláláskor ott élő, bármikor máshonnan odaköltözött népesség száma, számaránya alapján voltak kiszámítva. Miközben az 1992, főleg 2002 után felerősödött bevándorlási központok mutatói az új állapotokat csak kis mértékben tükrözik: Kolozsvár és Konstanca vonzalmi mutatója 9-re, Szeben és Arad megyék esetében 4-re emelkedett. Eközben Brassó megye vonzási mutatója bár 1992 óta 3 pontot csökkent, továbbra is magas, 13-as értékű, a fent említett ok miatt. Temes megye pedig megőrizte kiemelkedő pozícióját a 20-as értékkel, ami kismértékben tulajdonítható az 1992–2011 közötti folyamatoknak, mivel a migráns népesség aránya ott is 35-ről 29 százalékra csökkent. A migráns népesség aránya mindössze Bukarestben, Kolozs, és Szeben megyében növekedett, kb. 2 százalékkal, a rendszerváltás után. Bukarest vonzereje meg-növekedett, különösen a Kárpátokon túli területek számára, de Erdély déli megyéire is jelentős vándormozgási vonzást gyakorolt. A főváros vonzereje korábban

is hasonlóan jelentős lehetett, de a zárt városspolitika miatt nagyon szelektíven érvényesült.

Az 1992 és 2011 évek közötti migrációs folyamatok tulajdonképpen a korábbi migrációs rendszereket meggyengítették. A belső vándorlással más megyébe költözött népesség aránya az ország legnagyobb részében csökkent, alig néhány megyében növekedett, de ez a növekedés sem fogható az 1948 és 1989 közötti migrációs folyamatok volumenéhez. Megfigyelhetjük, hogy a legfrissebb népszámlálás szerint Erdélyben a más megyékből bevándorolt népesség aránya főleg a déli megyékben magas (Brassó, Szeben, Hunyad, Arad, Temes), meghaladva az ott élő népesség 20 százalékát Észak-Erdélyben és Székelyföldön, ahol a magyarlakta területek találhatók, legalacsonyabb a más megyéből származók aránya a lakosságon belül, legtöbb megyében 10 százalék alatti, Kolozs megyében 15,6, Kovászna megyében pedig 12,4 – míg az országos átlag 15,6 százalék (3. ábra). Ennek ellenére, mint látni fogjuk, a megyén belüli urbanizációs folyamatok és a kisebb mértékű belső migráció is alaposan áttrajzolta az észak-erdélyi városok etnikai összetételét, amelyet a következő részben ismertetünk.

3. ábra. A más megyékből bevándorolt személyek aránya összesen Erdélyben, megyénként a 2011. évi népszámlálás alapján (%)

Forrás: Veress: i. m. 2015. A 2011. évi népszámlálás eredményei alapján

IV. A belső vándorlás hatása az erdélyi magyarlakta területekre

■ A nagyobb arányban magyarlakta megyékben megvizsgáltuk, hogy a más megyékből származó népesség összetétele milyen, honnan érkezett a jelenlegi (2011. évi) lakosság mintegy 10 százalékát kitevő megyeközi migráció által odaköltözött népesség. Az adatokat elemezve láthatjuk, hogy a nagyobb létszámú magyar lakosság-

gal rendelkező megyékben a bevándorlók területi származása nem változott lényegesen 1992 és 2011 között. Azt is megtudtuk, hogy 1992 és 2011 között a megyék sorrendje csak ritka esetben változott (például Maros megye esetében), de új megye nem jelent meg az első öt között, ami arra utal, hogy 1990 után nem történtek jelentős bevándorlási fluxusok újabb megyékből. A mai népesség-összetétel alapja az 1966 és 1990 között kialakul vándorlási fluxusoknak az eredménye, kevés kivétellel (mint Kolozs megye), ahol nagyobb változások történtek (3. táblázat).

3. táblázat. A bevándorolt népesség megoszlása a születési hely megyéje szerint a magyarlakta megyékben 2011 (%)

Célmegye	Származási megyék sorrendben 2011									
	1.	%	2.	%	3.	%	4.	%	5.	%
Hargita	Maros	28	Bákó	12	Kovászna	11	Neamț	8	Brassó	7
Kovászna	Brassó	24	Hargita	21	Maros	10	Bákó	9	Kolozs	3
Maros	Hargita	19	Kolozs	10	Fehér	9	Beszt.-N.	9	Szeben	8
Kolozs	Szilágy	16	Maros	11	Fehér	12	Beszt.-N.	10	Máram.	6
Bihar	Szilágy	18	Szatmár	10	Kolozs	10	Arad	7	Fehér	5
Szilágy	Kolozs	20	Máram.	13	Szatmár	13	Bihar	11	Hunyad	6
Szatmár	Máram.	30	Szilágy	12	Bihar	16	Kolozs	6	Hunyad	3

Forrás: Az 1992–2011. évi népszámlálások eredményei (INS 1994, 2004, 2013)

Kovászna és Hargita megyében a szomszédos moldvai (Bákó és Neamț) megyékből bevándorlók aránya jelentősebb (9, illetve 20 százalék). A többi megye esetében a vándorlók szinte kizárólag szomszédos (erdélyi) vagy más erdélyi megyékből érkeztek. 1992-ben Kolozs megyében összesen 7978 moldvai születésű egyén élt, 7 százalékát képezve azoknak, akik életük során oda vándoroltak; Maros megyében pedig 5892 moldvai megyékben született egyén élt, ami 8 százalékát teszi ki az életük során oda vándorlóknak. Elmondható, hogy a moldvai megyékből kiáramló megyeközi vándorlásnak nem volt döntő jelentősége az erdélyi városok etnikai összetételének megváltozásában. A román nemzetiségű népesség arányának növekedése elsősorban a megyén belüli, másodsorban az Erdélyen belüli megyeközi migrációnak tulajdonítható. A Moldvával szomszédos székely megyékben jelentősebb volt ugyan a moldvai megyékből származó bevándorlás, de itt a jelenség volumene kisebb, így a városok magyar többségüket megtartották (3. és 4. táblázat).¹²

A hét főbb magyarlakta megyében (amelyek az erdélyi magyarok mintegy 85 százalékát tömörítik) megnéztük, hogyan változott meg a magyar nemzetiségűek aránya a megyék, a városok és a megyeszékhelyek lakosságának szintjén 1930–2011 között. Megállapítható, hogy 1930 és 2011 között Hargita, Maros, Szilágy és Szatmár megyékben a magyarok aránya kisebb mértékben, 1-3 százalék közötti arányban csökkent, Maros megyében a csökkenés 5,9%, míg három megyében jelentősebb mértékű a változás: Kovászna megyében mintegy 8, Biharban viszont 12, Kolozs megyében pedig 14 százalékkal csökkent a magyarok aránya bő 80 év alatt.

4. táblázat. A magyar nemzetiségű lakosság arányának változása 1930–2011 között a főbb magyarlakta megyékben

Megye	1930	1956	1977	1992	2002	2011*	Változás 1930–2011 (%)
Hargita	86	88	85	84	84,6	85,2	– 0,8
Kovászna	82	81	78	75	73,8	73,7	– 8,3
Maros	44	46	43	41	39,3	38,1	– 5,9
Kolozs	31	29	23	19	17,3	15,9	– 15,1
Bihar	38	35	31	28	25,9	25,3	– 12,7
Szilágy	24	25	23	23	23,1	23,3	– 0,7
Szatmár	37	47	38	35	35,2	34,7	– 2,3

*Az ismert nemzetiségű népességen belül.

Forrás: Az 1930–2011. évi népszámlálások eredményei (INS 2013)

Ez utóbbi három megyében jelentősebb szerepe volt a változásban a más megyékből történő bevándorlásnak is, a bevándorlók túlnyomó többsége pedig román nemzetiségű volt, mert a városi népességen belül a magyarok aránya lényegesen csökkent, különösen Biharban a felére, Kolozs megyében pedig közel a harmadára (4. és 5. táblázat). A magyarok arányának változásához azonban más folyamatok is jelentősen hozzájárultak. Az 1944. évi deportálás, az 1944–1945. évi határváltozást követő, valamint az 1987 és 2000 közötti, viszonylag jelentős, Magyarországra irányuló kivándorlás is a magyar anyanyelvű és nemzetiségű népesség arányának csökkenéséhez vezetett különösen azokban a megyékben, ahol egy jelentősebb nagyváros is volt (Kolozsvár, Nagyvárad, Szatmárnémeti, Marosvásárhely).

A 2002 és 2011 közötti időszakban a magyarság arányának változása a legtöbb megyében nem számottevő, egy százaléknál kisebb – akár csökkenésről, akár növekedésről beszélünk. Kivételt képez Kolozs megye, ahol a magyarok aránya 17,3-ról 15,9 százalékra csökkent, a városi népességen belül meg 20-ról 15 százalékra változott. Ez azzal is magyarázható a fentebb említettek mellett, hogy a Kolozs megyei magyarok elöregedettebbek, öregedési indexük sokkal magasabb, kétszerese a megye teljes népességénél.¹³ Emellett Kolozs megyében az élettartam szerinti bevándorlás mértéke 2002 és 2011 között mintegy 1,7 százalékkal növekedett. Tehát a városi népességen belül a román népesség korábbi arányain felül gyarapodott bevándorlás útján, ezáltal a magyarok aránya csökkent. Más magyarlakta megyékben a bevándorolt népesség aránya nem növekedett.

5. táblázat. A magyar nemzetiségűek aránya a városi lakosság körében 1930–2011 között a főbb magyarlakta megyékben

Megye	1930	1956	1977	1992	2011*
Hargita	79	86	76	78	80
Kovászna	78	80	78	73	74
Maros	53	56	48	40	37
Kolozs	50	42	27	20	15
Bihar	64	55	41	34	30
Szilágy	48	45	31	23	20
Szatmár	54	60	42	38	38

*Az ismert nemzetiségű népességen belül.

Forrás: Veres i.m. 2015.215

Megnéztük, hogy konkrétan hogyan alakult a főbb magyarlakta megyeszékhelyek magyar népességének alakulása is. Míg 1930, illetve 1956-hoz képest minden városban csökkent a magyarság aránya, Csíkszeredában és Sepsiszentgyörgyön megtartotta nagy többségét. Erdély más részein azonban a nagyvárosokban – Kolozsváron, Nagyváradon és Zilahon – a korábbi magyar többség 1977-re kisebbséggé vált. Marosvásárhelyen 2002-re jutott a magyarság kisebbségbe 46,7 százalékos aránnyal. Szatmárnémeti esetében, bár a magyar nemzetiségűek arányában nem látványos a változás 1930 után (ám 1920 előtt és után a város nyelvileg túlnyomóan magyar anyanyelvű népesség által volt lakott,¹⁴ a nyelvileg elmagyarosodott svábok és zsidók arányának csökkenése (elvándorlás, deportálás) és a románok arányának megnövekedése, főleg megyén belüli falu-város irányú vándorlással, a város nyelvileg magyar domináns jellegét ott is megváltoztatta, de nemzetiségi összetétele nem változott lényegesen, mivel a megye falusi népességén belül is a magyarok aránya jelentős volt: 40 százalék körüli (6. táblázat).

6. táblázat. A magyar nemzetiségű lakosság arányának változása 1930–2011 között a főbb magyarlakta megyeszékhelyeken

Megye	Megyeszékhely	Magyar lakosság aránya a megyeszékhelyen					
		1930	1956	1977	1992	2002	2011*
Hargita	Csíkszereda	89	86	-	78	81,8	81,5
Kovászna	Sepsiszentgyörgy	77	93	-	76	74,9	76,9
Maros	Marosvásárhely	58	76	62	51	46,7	45,2
Kolozs	Kolozsvár	47	50	32	22	19,0	16,4
Bihar	Nagyvárad	51	59	44	33	27,6	24,9
Szilágy	Zilah	55	51	-	23	17,5	16,5
Szatmár	Szatmárnémeti	42	47	45	40	39,3	37,9

*Az ismert nemzetiségű népességen belül.

Forrás: Veres i. m. 2015, 216

Következtetések

■ A népesedés vonatkozásában elmondható, hogy Románia népességszáma 1990 óta folyamatosan csökken, ám a csökkenés mértéke 2002-ig kisebb, mint 2002 és 2011 között. A hivatalos (INS) adatok szerint az állandó (rezidens) népesség mintegy 1,5 millió fővel apadt, ami a 2002. évi népesség 7,2 százalékát képezi; ennek mintegy háromnegyede migrációs veszteség, a többi az alacsony születésszámnak tudható be.

A romániai/erdélyi magyarság 1992 és 2002 között közel 200 ezer fős létszámcsökkenésének kissé több mint felét tette ki a természetes fogyás.¹⁵ A 2002. és 2011. évi népszámlálások közötti időszakban a hivatalos, végleges népszámlálási eredmények alapján az erdélyi magyarok létszáma még egy kissé nagyobb arányban, 206 754 fővel csökkent (ám azt árnyalja az 1,2 milliós ismeretlen nemzetiségű népesség). A létszámcsökkenés tényezői közül a születések és halálozások számának különbségét képező természetes fogyás aránya 36,8 százalék, amely magába foglalja a vegyes házasságokban született gyermekekre visszavezethető asszimilációs veszteséget is. A népességcsökkenés nagyobb ré-

szét – mintegy 60 százalékát – a külföldre irányuló, negatív migrációs egyenleg képezi, valamint a fennmaradó 2-3 százalék az egyéb asszimilációs veszteséget teszi ki.¹⁶

A belső vándorlás erdélyi magyarlakta területekre gyakorolt hatásával kapcsolatban elmondható, hogy Székelyföldön kívül az erdélyi megyékben a belső vándorlás következtében az utóbbi ötven évben fokozatosan megváltozott a városi népesség etnikai összetétele, a román etnikumú népesség aránya lényegesen növekedett számos városban. A román többségű észak-erdélyi megyékben a városok elrománosodásának fő erőforrása: a) a megyén belüli faluról városra irányuló migráció; b) ezt követi a megyeközi vándorlás más erdélyi megyékből (főleg Kolozs és Bihar megyékben); c) harmadrészt az Erdélyen kívülről, főleg a moldvai megyékből érkező belső vándorlás (de ennek a mértéke Kolozs és Maros megyékben még a 10 000 főt sem éri el – sem 1992-ben, sem pedig 2011-ben).

Az 1990 és 2011 közötti időszakban a magyarság arányának lassú csökkenése már kismértékben tulajdonítható a belső vándorlási folyamatoknak, inkább a magyarság előregedetebb korösszetételére és az 1988 és 2000 közötti viszonylag jelentős Magyarországra irányuló kivándorlásra vezethető vissza (amely aztán a magyarok termékenységében is visszatükröződött az elvándoroltak „hiányzó gyermekei” által).

Az erdélyi városok etnikai összetételében 1992 óta nincsenek nagy változások a migráció hatására, de a korösszetétel, a magyarság hangsúlyosabb előregedése miatt a magyarság aránya kismértékben csökkent 2011-re, leszámítva Székelyföldet, ahol változó ez, de inkább növekedik a magyar népesség aránya a városokban.

■ JEGYZETEK

1. Vö. Horváth István: *Globalizáció és nemzetépítési törekvések szorításában*. Ebben a lapszámban.
2. Az 1992. évi népszámlálási közlemények bevezetőjében közölték, INS 1994: INS., *Recensământul general al populației și al locuințelor din România în anul 1992*. Vol. I–IV. Comisia Națională de Statistică, Buc., 1994.
3. Lásd Gail, Kligman: *Politica duplicității*. Humanitas. Buc., 2000. 79–80.
4. I. m. uo.
5. Veres Valér: *A romániai magyarság természetes népmozgalma európai kontextusban, 1992–2002 között*. In: Kiss Tamás (szerk.): *Népesedési folyamatok az ezredfordulón Erdélyben*. Kriterion, Kvár, 2004.; Kiss Tamás: *Adminisztratív tekintet*. Nemzeti Kisebbségkutató Intézet kiadó, Kvár, 2010.; Gyurgyik L. – Kiss T.: *Párhuzamok és különbségek. A második világháború utáni erdélyi és szlovákiai magyar népességfejlődés összehasonlító elemzése*. EÖKIK, Bp., 2010. 130; Veres: i. m. 2015.
6. Veres: i. m. 2015. 172–173.
7. Dorel Abraham: *Introducere în sociologia urbană*. Ed. Stiințifică, Buc. 1991. 208–210; lásd még Horváth István: *Internal migration transition in Romania?* Regional Statistics. 2016. 6 (1). sz. 42–53.
8. Iris Alexe – Horváth István – Ruxandra Noica – Marieta Radu: *Social Impact of Emigration and Rural-Urban Migration in Central and Eastern Europe*. Final Country Report, European Comission, Brussels 2012. 8–9.
9. Veres Valér: *Népesség* (IV In: Benedek J. (szerk.): *Románia. Tér, gazdaság, társadalom*. Nemzeti Kisebbségkutató Intézet, Kvár, 2011.
10. Benedek József: *Urban policy and urbanisation in the transition Romania*. Romanian Review of Regional Studies 1, 2006. 1. 51–64.
11. Benedek József: *A romániai urbanizáció jellegzetességei az utolsó évszázad során*. In: Hajdú Z. – Győri R. (szerk.): *Kárpát-medence: települések, tájak, régiók, térsztruktúrák*. Dialóg Campus, Bp.–Pécs. 2006. 77–101.
12. Balánbánya bányaváros sajátos eset, ez a kommunizmus idején vált várossá és román többségűvé, ám a város Székelyföld városzerkezetén belül periférikus jelentőségű: 1990–2002 között elnéptelenedett.
13. Veres: i. m. 2015. 52–53.
14. Varga: i. m. 194–195.
15. Lásd Veres: i. m. 2004; Kiss: i. m. 2010.
16. Veres: i. m. 2015. 241–244.